

Monarchiánk egykori katonai közigazgatása.

Minden sikeres hadjárat alatt és után, hosszabb vagy rövidebb időre az ellenségtől elvett és saját csapataink által megszállt területek új közigazgatását kell berendezni, hogy a rendes élet ismét megkezdődjék, illetve folytatódjék. Ez az új vezetés a háborúk alatt mindig katonai kézbe került, mivel rendkívüli helyzetekben a polgári közigazgatás a maga lassú, sokszor bonyolult, de mindig körülményes módszereivel nem tudott és nem tud ennek a célnak megfelelni.

A katonai közigazgatás többnyire csak időleges, azonban Monarchiánk bizonyos területein, a különleges viszonyoknál fogva, hosszú ideig, évszázadokon át is működött.

Természetesen katonai közigazgatáson általában nem azt értjük, hogy a keretében működő összes személyek tényleges katonák legyenek. A legelső napokban valóban csak tisztán katonai hatóságok működnek mindaddig, míg ezeket fel nem váltják a hadtáp-, majd a közigazgatási hatóságok, melyeknek keretében persze már számos polgári egyén, szakember tesz szolgálatot, de mindig katonai vezetés alatt.

Az igazságszolgáltatás, — kezdve a rögtönítélő bíróságtól — szintén jóideig a hadbírótság kezében van. Ezt a háború különleges viszonyai kívánják meg, amíg azután felállítják a megszálló állam szerveiből a polgári bíróságokat, melyek elvileg a megszállt ország, vagy országrész törvénykezése szerint ítélnének. Az 1870/71-i háborúban a megszállt Franciaországban, de 1878-ban Boszniában is, hamarosan teljes polgári közigazgatást szerveztek katonai vezetés alatt.

A Monarchia azonban keleti részében, különösen a XVIII. század eleje óta a törököktől visszavett területen, teljes katonai vezetést honosított meg, mely nemcsak a közigazgatás összes ágait foglalta magába, hanem a legmesszebbmenő módon az úgynevezett „házközösségek” („Communitäten”) útján még a magánjogba, sőt a családi életbe is belemélyült.

Az úgynevezett katonai határőrvidék, — melyet 1873-ban oszlattak csak fel — teljesen katonai közigazgatás alatt állott, melyet Savoyai Jenő herceg szervezett meg. 1699-ben.

a karlócai béke megkötése után a Duna, Tisza, Maros és Száva által határolt, visszahódított területen az úgynevezett szlavóniai és tiszamarosi „Grenzgeneralat”-ot alakította meg, gróf Lamberg, illetve báró Schlichting vezetése alatt. A pozsereváci béke (1718) után pedig a temesvári „Generalat”-ot gróf Mercy Claudius és a belgrádi katonai „General-Gouvernement”-et Württemberg Sándor herceg vezetése alatt állította fel. Később még az erdélyi (székely és román) határörvidéket is megszervezte.

A karlócai békével (1699) visszakerült nyugat-horvátországi vidéken — Lika és Krbava — az ott már meglévő határörterületek bevonásával, megszervezték a károlyvárosi (Karlovac), a varazsdi „Generalat”-ot és a „Banal-Grenze”-t: utóbbit közvetlenül Horvátország bánjának rendelték alá.

1747-ben az egész előbb említett területet ezredkörletekbe osztották be, melyek mindegyike, a gyermekeket is beleértve kb. 80.000 lelket számlált. Minden ezred húsz század-körletre tagozódott. Ez a szervezet, a század-körletek egyes eltolódásait leszámítva, nagyjában 1873-ig maradt meg.

Ezekben az ezred- és század-körletekben az egész polgári és katonai közigazgatás — beleértve még a fegyelmi fenytő jogot is, mely az egész lakosságra kiterjedt, — az ezred- és századparancsnokok kezében volt egyesítve. A szűkebb értelemben vett közigazgatási szolgálatot külön erre kiképzett tiszt, a „Verwaltungsoffizier” végezte.

Ezt a szigorú katonai szervezetet az akkori bizonytalan viszonyok követelték meg. A határmentén még mindig átlátogató fosztogató török bandák ellen, állandó erős őrség volt szükséges, melynek a terepet jól kellett ismernie és melyet a közeli községekből meg lehetett erősíteni.

Ezenkívül a határörvidék katonai kordonja egészségügyi szolgálatot is végzett, amennyiben sokhelyütt határzárállomásokat létesítettek a pestis, kolera és más ragályos betegségek behurcolásának meggátolására. A keletről jövő utazókat fertőtlenítették. 8—14 napig is visszatartották külön erre a célra épített szállásokban.

Az újonnan visszacsatolt területeken igen sok félvad szerbiai menekült, szökevény, az Ozmán-birodalomból mindenféle kóbor nép, szegénylegény, kalandor húzódott meg. A szigorú katonai szervezés és állandó vezetés alatt sikerült ebből a sokfajta népből szorgalmas, földművelő nemzedéket faragni és falvakba letelepíteni. Mivel nem az egyén, hanem egyes családok kaptak földet, ezek ragaszkodtak is állandó lakóhelyükhöz. A teljesen lakatlan vidékekre Mercy tábornok, Schlichting tanácsára lotharingiai, elzászi és sváb telepeket hívott meg.

Midőn 1717-ben a Temesi-bánság ismét visszakerült a Monarchia kötelékébe, a lehető legrosszabb állapotban volt.

A 164 éves török uralom alatt az eredeti magyar őslakosság jóformán teljesen kipusztult. A hajdan oly termékeny területen mocsaras ingoványok váltakoztak sivár homokbuckákkal. A vadvizes, sásos és eliszaposodott, tunyafolyású vizek között csak vadat lehetett találni — még a gyümölcsfákat is kipusztították. A néhány ezer megmaradt, többnyire oláh lakos a lehető legprimitívebb viszonyok között pásztorzkodásból, vadászból, halászból — és rablásból élt.

A törökök közelsége miatt, Savoyai Jenő herceg tanácsára, a Bánságot nem csatolták vissza az anyaországhoz, hanem ott teljesen katonai közigazgatást rendeztek be, míg a viszonyok nyugodtabbá nem váltak és a rendes termelő munka meg nem kezdődhetett.

Az új katonai kormányzat első dolga volt a teljesen elpusztított terület benépesítése. Mivel a karlócai béke után Magyarországra telepített szerb lakossággal hatóságaink részben igen kedvezőtlen tapasztalatokat tettek, ezúttal német családokat hoztak a Bánságba. A legelsőek már 1716-ban érkeztek meg, ezekkel gróf Mercy nagyobbrészt külön községeket építtetett. 1765-ban ismét ügynököket küldtek ki a Német Birodalomba, akik most már 400 sváb családdal érkeztek meg. A nős telepes családok napi 12 krajcárt, minden gyermekek után 2—2 krajcárt, a nőtlenek és özvegyek pedig napi 6 krajcár segélyt kaptak. Bécsben, a jelentkezés után, a telepesek útiköltségképen 3—3 forintot kaptak. Budára érkezve pedig ismét ugyanannyit. Az utazás nagyobb része főleg a Dunán történt.

A Bánságba beérkezve, a telepeseknek előleget adtak házaik felépítésére, ennek a felét öt év alatt kellett visszafizetni, a másik felét a kincstár elengedte.

Ezek a szorgalmas bevándorolt családok a földeket mintszerűen művelték meg és csakhamar jólétre, gazdagságra tettek szert. Falvaik rendezettek voltak, szép, egyenes, széles utcákkal, iskoláik számosak és jók. Nemzetiségüket és nyelvüket megőrizték. Az általános szolgálati nyelv azonban, sajnos, nem a magyar, hanem a német volt és maradt.

Gróf Mercy mindenekelőtt a rendelkezésére álló gyalog- és lovaskatonaság egy részét a határmenti őrsőkön helyezte el; ezek vetették meg a későbbi határőrvidék alapját. Ezen őrsők katonasága leszerelés után is ott maradt. Az új kormányzat legfontosabb dolgai közé tartozott a meglévő várak és megerősített „palánk”-ok rendbehozatala.

A pozseváci béke után, a visszahódított Bánságban alig volt város. Temesvár, Arad, Szeged csak kis cölöpgáttal meg-

erősített és körülvett várak voltak. A kereskedők és iparosok a külvárosokban, az úgynevezett „palánk”-okban tanyáztak. Szabadka, Ujvidék, Versec, Fehértemplom, Pancsova, Nagykikinda 1720 után kezd csak várossá fejlődni. Temesvár erődítményeit kijavították, kibővítették. 1729-ben épült fel a nagy „Erdélyi laktanya”, mely még ma is használatban van. A világháború előtt is. óriási területén két teljes tüzérezredet helyeztünk el benne.

Gróf Mercy Temesvárt mintavárossá fejlesztette; gondoskodott jóvizű kútak fúrásáról, csatornázásról; az utcákat kiköveztette. 1729-ben építették a mostani Gyárvárosban a vízvezeték központját, melyben a Bega vizét megtisztították és úgy bocsátották a lakosság rendelkezésére. Az egészségügyi viszonyok javítására egyáltalában nagy figyelmet fordított. A pestis veszedelme miatt pl. egyideig a miséket nem a templomban, hanem a szabadban mondták. A pestisben elhunytakat nem temették el, hanem elégették. stb.

Temesvárnak szerencséje volt a várparancsnokaival is; egyik jobban gondoskodott a városról, mint a másik. Gróf Mercy kormányzót, akinek annyit köszönhetett. 1753-ban Olaszországba vezényelték, ahol 1754-ben hősi halált halt.

A kormányzatót 1736-ig ideiglenesen Temesvár várparancsnoka, báró Engelshofen vette át; őt gróf Hamilton váltotta fel. Utóbbi főfeladatának tekintette, hogy befejezze Temesvár erődítményeinek újjáépítését. Az események igazolták ennek a munkának szükségességét. Gróf Hamilton is kitűnően működött, akárcsak elődei. Midőn 1738-ban elhunyt, Temesvár éppoly őszintén meggyászolta, mint négy év előtt gróf Mercy tábornokot. Gróf Hamilton helyeztette ismét üzembe pl. Herkulesfürdőt a híres gyógyfürdőt; az épületek részben még ma is használatban vannak.

1759-ben ismét báró Engelshofen vette át a kormányzatot. Ő többek között a nagy Mercy-féle laktanyán kívül, még egy hatalmas kaszárnyát építtetett a mérnökök és műszaki alakulatok részére, továbbá egy, az akkori viszonyokhoz képest igen nagy és modern polgári és katonai kórházat is. 1744-ben vetették meg alapját az új Józsefvárosnak, a pétervárad-kapu előtt. Az újonnan épült Mehala külvárosba pedig ráé telepéseket, földmunkásokat helyeztek el.

Engelshofen a Bánságban laktanyákat építtetett a gyalogság és lovasság számára. Csákován, Lugoson, Karánsebesen, Újpecsen, Versecen, Pancsován, Mehádián, Nagybecskerekben, Fehértemplomban és Ujaradon. Ezek a laktanyák annakidején mintaszerűek voltak; néhány épület még ma is használatban van.

Temesvár új építkezésénél tervszerűen jártak el. Pontosan kitűzték az utcák vonalát: nincs is ott girbe-görbe utca

ma sem. A Belvárosnak, az úgynevezett „Vár”-nak területe nem nagy, de olyan mint egy kis modellváros; látszik, hogy egy gondolkodó fő tervei szerint épült. Tervszerűen fejlesztették a Józsefvárost, a Gyárvárost, Mehalát, sőt még egy új külvárost is építettek a „Majorokat”; utóbbi 1900 körül az Erzsébetváros nevet kapta és végleg Temesvárhoz csatolták.

Ami a föld kihasználását illeti, *gróf Mercy tábornok, de utódai is tulajdonképpen a mai értelemben vett irányított gazdálkodást vezették be.* Nagy gondot fordítottak a gyümölcs- és eperfa ültetésére, meghatározva minden vidéken minő gyümölcsfák ültetendők. A karánsebesi cseresznye pl. még ma is igen híres.

Nagy súlyt vetettek a selyemhernyó tenyésztésére is. Évögből a Bega mentén eperfa-ültetéseket kezdtek meg. Mivel azonban csakhamar rájöttek, hogy a föld ott nem felelt meg, Versec, Fehértemplom, Detta és Csákova lettek később az eperfaültetvények és így a selyemhernyótenyésztés központjai is. A selyemhernyótenyésztés lelke, Abbate Rossi Mantuából bevándorolt szakember volt. Az eperfák és a selyemhernyó pusztítását halállal büntették. Felemlítendő még, hogy már a XVIII. század első felében Giroda környékén rizst is termeltek; csak azért hagyták abba, mert állítólag a rizsföldek vízzel való elöntése „a levegőt rontotta”.

A második török háború kitörésekor a lakosság egy részét, mely a Bánság déli részeiben tartózkodott vak rémület fogta el; elmenekültek, úgy hogy később új telepésekről kellett gondoskodni. Olasz, spanyol és sváb kézműveseken kívül, akkor elzásziakat is telepítettek. A magyar területen lévő német községek mind megőrizték német jellegüket, sőt például az elzászi lakosságú Charleville, St. Hubert és Seultour még francia nevüket is; igaz, hogy a lakosság eredetére csak a francia családnevek figyelmeztetnek, különben teljesen elnémetesedtek. Mindazonáltal bennünket magyarokat szeretnek azzal vádolni, hogy erőszakosan magyarosítunk.

Érdekes és felemlítendő jelenség a bevándorolt svábok nagy asszimiláló képessége. Míg kisebbségben voltak, ők tanulták meg szomszédaik nyelvét, akiket azonban előbb-utóbb felszívtak. Mihelyt többségbe kerültek, megkövetelték a mindenkori kisebbségtől, hogy most már ők beszéljenek németül. Elég sok eredetileg magyar és román község németesedett így el az idők folyamán. Viszont a világháború előtti években a Bánság német lakosságának nagy része magyarul is beszélt.

A kultúrmunkák legfontosabb tényezői közé tartozott az útépítés. Gróf Mercy és utódai a katonaság segítségével nekifogtak az úthálózat kiépítéséhez, ami a kőben olyan

szegény vidéken abban az időben, amikor alig álltak szekéren kívül más eszközök rendelkezésre, igazán nagy feladat volt. Csak a katonaság és a katonailag szervezett munkásosztatok segítségével voltak képesek ezt a nehéz feladatot megoldani.

A mai „Organisation Todt“-nak elődjét tehát már a XVIII. század első harmadában a Bánságban megtaláljuk. Régi hadseregünkben — melyet sokan annvira szeretnek ócsárolni — a mostani célszerű szervezetet már évszázadok előtt ismerték; sajnos azonban, hogy a bevált katonai szervezeteket az idők folyamán sokszor elfelejtettük.

A legnehezebb feladatok egyike volt a vadvizek lecsapolása és a folyók szabályozása. Temesvár közvetlen környezete is tulajdonképpen egy nagy nagy mocsár volt a visszafoglalás után. A kultúrmunkát ott kezdték meg, mert a sok mocsár természetszerűleg az éghajlatot, az egészségügyi viszonyokat igen kedvezőtlenül befolyásolta.

A legnagyobb mocsár már Szőregnél kezdődött; a Marostól délre és a Tiszától keletre terült el, nagyobb volt mint a Balaton (598 km²) és a Fertő tava (535 km²) együttvéve.

A nagy munka után a Maros, a Bega és a Temes mocsarait csapolták le; majd a két utóbbi folyót hajózhatóvá tették. Később folytatták a nagyszabású csatornaépítkezést, több mint 500 km. hosszúságban. 1759—60-ban Fremant holland mérnök a Mercy-csatornát fejezte be; Kostély és Topolovecnél zsilipiket, a csatorna mentén pedig új községeket építve.

Ugyanilyen szakértelemmel, külföldi mérnökök segítségével fogtak bele az ilancsai és alibunári mocsarak kiszáritásához. Az úgynevezett Alibunári-mocsarak helyén spanyol ezredek leszerelt katonái építették Uj-Barcelonát, mely ma a Nagybecskerek nevet viseli. A sok mocsár persze miazmáival és kigőzölgéseivel megfertőzte az egész vidéket és már ezért is neki kellett fogni a lecsapoláshoz és a kiszáritáshoz, nem is szólva a termőföldnyerés fontosságáról.

Azonban gróf Mercy tábornok, és különösen Engelshofen nagy figyelmet szentelt a bányászatnak is. Utóbbinak kormányzata alatt fedezték fel és helyezték üzembe Oravica, Dognácska, Szászka és Moldava bányáit. Hübner Dávid és Johann von Brandenburg tűntek ki különösen ezen a téren. Utóbbi építette a boksáni kőhókat is.

A bevándorolt lakosság szorgalma meghozta gyümölcsét; aránylag rövid idő alatt jólétre tett szert, meggazdagodott; azonban III. Károly királyunknak szerencsétlen második török hadjárata a Bánság lakosságára is igen kedvezőtlen hatással volt. A telepések a déli vidékekről elmenekültek a

betört törökök elől, a Temesvár környékén lévő német falvakba. Házaikat felégették, marháikat elhajtották.

Midőn 1739-ben falvaikba visszatértek, ott csak romokat találtak. Az egész kultúrunkát újból kellett kezdeni. Akkor ismét telepítettek németeket, sőt schweiziakat is. Utóbbiak között sok volt a kézműves.

A lakosságnak húszévi adómentességet engedélyeztek; sok községet akkor teljesen újjá kellett építeni.

Állandó békét a Bánság lakossága csak 1789. óta élvezett. 1789—1791-ben a török hadjárat alatt Laudon tábornok ugyan ismét bevette Belgrád várát, de a szisztovai békekötés következtében Ausztria visszaadta a törököknek minden hódítását, tehát Belgrádot is. A hároméves háború semmi kézzelfogható eredményt nem hozott; azonban ettől az időtől fogva a Bánát az állandó virágzás és gazdasági fellendülés korát élte 1849-ig.

A bánsági katonai kormányzat tevékenységével bővebben foglalkoztam, mert az páratlan a maga nemében és olyan eredményeket ért el, melyeket követendőnek tekintettünk 1915-ben és melyek irányadóak ma is.

1717. után Belgrádot is kiépítették. A vár környékén német telepek alapítottak községeket mint pl. Marienwörthöt, Osterdorftot, melyek ma a Mirjevo, illetve Ostruznica nevet viselik. Lakói teljesen elszárvosodtak. Az egykori kultúra nyomai azonban a Belgrád körüli falvakban még most is meglátszanak.

A Dunától és a Szávától délre fekvő vidékeken, ahol a würtembergi herceg volt a kormányzó, a katonai kormányzat nem honosodott meg, mert ezeket a területeket az idők folyamán ismét vissza kellett adni a törököknek, oláhoknak és később a szerbeknek.

Jenő herceg a moecaras Duna-Dráva sarkában fekvő bélyei hirtokán. — mely a XIX. század végén Frigyes főherceg, 1919 után pedig részben a jugoszláv állam tulajdonába ment át — számos svábot telepített meg nagy községekben, kik még ma is megvannak.

A katonai határőrvidék letelepített lakossága a XVIII. század folyamán mind nagyobb jólétre tett szert. Ezt azzal hálálta meg, hogy 1809-ben, majd 1813—14-ben, lakosságának 14—14.5%-át szállította fegyverbe. Ugyanakkor Ausztriában a lakosságnak csak 4.5%-a. Magyarországon pedig 1—1.5%-a teljesített katonai szolgálatot.

A Bánságban, Főrvátországban és Szlavóniában szerzett jó tapasztalatokat felhasználva, 1774-ben, midőn Bukovina felszabadulva a török uralom alól Ausztriához került, ott is megalapozták a katonai közigazgatást és szervezésével báró

Splényi altábornagyot bízták meg. Ő, ugyanúgy mint utóda: Enzenberg tábornok, — a 2. erdélyi oláh határőrezred volt parancsnoka. — feladatát kitűnően oldotta meg. Sok németet telepítettek a román és rutén lakosság közé. A katonai közigazgatás közegei pártatlanok, megbízhatóak és megvesztegethetetlenek voltak, úgy hogy nemcsak az egész tartomány virult fel, hanem a lakosság is láthatólag meggazdagodott. Ezt a történetírók és szakemberek egyhangúlag elismerik és benne látják okát annak, hogy a bukovinai közigazgatás mindig sokkal jobb volt, mint a szomszédos Galiciában.

Azonban II. József császár, 1786-ban egy szemleútja után, a lembergi Gubernium tanácsára, Enzenberg tábornok ellenzése dacára a katonai közigazgatást megszüntette és a tartományt Galiciába kebelezte be. Ugyanabban az évben rossz termés volt, éhínség tört ki; a többit megtette a lengyel autonóm kormányzat gyöngesége, kapkodása, úgy hogy Bukovina önállóságát néhány év múlva ismét visszaállították. A katonai közigazgatás helyett azonban polgárit szerveztek.

Midőn a Monarchia 1914 nyarán fegyvert fogott, nem volt anyagilag, de különösen az élelmezés terén, egy hosszú, nagy háborúra felkészülve. Igaz, hogy a Monarchia az élelmezés terén majdnem teljesen autark volt, azonban az egységes elosztásra és pótlásra semminemű előkészületet nem tettek. Tartalékokat nem halmoztak fel, úgy hogy csakhamar nehézségek álltak be ezen a téren is, különösen midőn az oroszok 1914 őszen Bukovinát és Galicia nagy részét, tehát Ausztriának földművelő tartományait megszállták.

A hiányt az élelmezésben növelte az a körülmény, hogy a földművelő férfilakosság nagy részét katonai szolgálatra hívták be, ez a termelésnél hiányzott; másrészt sokkal több fogyott, mint béke idején. Hiszen tudjuk pl. hogy a földműves ember megközelítőleg sem fogyasztott annyi húst, mint pl. a mozgósított katona.

Az előkészületeket hátráltatták a parlamentek is, melyek mindenbe beleszólva, a konkrét hadművelési terveket megnehezítették. Hiányzott azonban a megfelelően kiképzett személyzet is, mert tulajdonképen milliós tömegek élelmezésével csak a hadsereg hadbiztossága foglalkozott, de itt is csak egyesek voltak teljesértékű munkaerőknek tekinthetők.

A polgári közigazgatás egyáltalában nem volt előkészítve arra, hogy milliós tömegek élelmezését lebonyolítsa. Egyes személyek ugyan igen ügyesek voltak, jól váltak be, de a nagy gépezet nem működött kellő módon. A helyzet ezen a téren Ausztriában lényegesen rosszabb volt mint Magyarországon, mert rögtönzésekkel kellett dolgozni. Így már a háború első évében is, sokhelyütt nagyobb élelmezési nehézség-

gek léptek fel és ezért a hadvezetés, de az ország kormányszata is örömmel fogadta Szerbia megszállását, melynek igen jó híre volt mint agrár államnak. Néhány hónappal később, a gorlicei csata után, már Lengyelország tetemes részét is sikerült megszállni és így meg volt a mód, hogy a Monarchia és szövetségeseinek élélmézését kielégíthessék.

A hadvezetés a megszállt területeken teljesen katonai közigazgatást kívánt, hogy azok készleteit, terményeit minden felesleges bürokratizmustól mentesen, a leggyorsabban összegyűjthesse és kihasználhassa. Hamarosán jelentkeztek azonban a politikusok, kik ebből a fontos problémából is mindjárt pártkérdést csináltak.

Így az osztrák Reichsrat lengyel képviselői — ezek voltak a mindenkori kormány leghívebb támaszai — azt akarták, hogy a meghódított orosz-lengyel területet csatolják Galiciához. A magyar kormány viszont azt kívánta, hogy Szerbiát magyar érdekerületnek tekintsék és közigazgatása magyar kézbe kerüljön. Félttek a trializmustól, a délszláv eszme terjeszkedésétől. Mindkét parlament attól tartott, hogy ha ilyen hatalmas területek tisztán katonai kormányzat alá kerülnének, ezáltal a centralisztikus irányzat erősödnék meg.

Így azután az 1915—16-ban felállított, úgynevezett katonai főkormányzóságoknak bizonyos kompromisszum jellemeük volt. Az illető katonai kormányzó egyéniségétől, felfogásától, jellemétől függött a kormányzat iránya.

A belgrádi katonai főkormányzóságnál eleinte túlságosan kedveztek a délszláv felfogásnak. De 1916 tavaszán gróf Tisza István miniszterelnök beutazta a megszállt Szerbia egyes részeit. Személyes benyomásai alapján új, politikától mentes kormányzatot, új rendszert kért öfelségétől. A király helyt adott gróf Tisza kérésének, nagyobb személyeserek következtek be, különösen a vezető állásokban és ezáltal új feszesebb rendszer is köszöntött be. A szerbia kormányzat teljesen katonai kézbe került, de a főkormányzó, báró Rhemen Adolf vezérezredes mellé, közigazgatási szakembert is állítottak, a Balkán alapos ismerőjét, dr. Thalóczy Lajos közös pénzügyminiszteri osztályfőnök személyében.

A legnagyobb nehézséget okozta a kellően képzett közigazgatási személyzet teljes hiánya. A Monarchiában sohasem számoltak azzal, hogy nagy területeket aránylag hosszú ideig kell majd megszállva tartani és közigazgatásukról huzamos időn át kell gondoskodni. A személyzetet, hogy úgy mondjam, egyenként kellett összekeresni. Szükséges volt persze, hogy mindenki a német (a szolgálati nyelven kívül) szerb nyelven is legalább szükségszerűen beszéljen.

A különböző szakembereket a honi minisztériumok csak igen nehezen akarták rendelkezésre bocsátani és akkor is különösen eleinte, nem éppen a javát adták. Az a vélemény alakult ki, hogy a megszállt orosz-lengyel rész Ausztria, Szerbia pedig Magyarország érdekkörébe tartozik. Ennek következtében a szerbiai személyzet legnagyobb részét Magyar- és Horvátországból, továbbá a Bosznia-Hercegovinai kormányzattól kapta. A legnagyobb nehézséget a szerb nyelvnek legalább is a szolgálati igényeknek megfelelő tudása okozta. Ezen a téren a legjobb személyzetet Bosznia és Hercegovina katonai kormányzata bocsátotta rendelkezésre. Érdekes és felemlítendő, hogy a meghódított Szerbiában a benszüllött lakosság a magyar közigazgatási személyzetet jobban szerette mint a horvátot. A horvát-szerb viszály és ellentét már 1916-ban is jelentkezett.

Mivel azonban a rendelkezésre bocsátott közigazgatási személyzet megközelítőleg sem fedte a szükségletet, a hadvezetés kénytelen volt tartalékos, továbbá sebesült és nyugdíjas tiszteket a közigazgatás szolgálatába állítani. Ezek a tisztek, de a rendelkezésre bocsátott fiatal polgári egyének is, mielőtt szolgálatukat megkezdték volna, többhónapos tanfolyamot végeztek, melyen főleg a gyakorlati, a mindennapi életben szükséges alapismereteket sajátították el.

El kell ismerni, hogy a belgrádi közigazgatási tanfolyamot — dr. Thallóczy legfőbb vezetése alatt — igen ügyesen szervezték meg. A fiatal közigazgatási hivatalnokokat nagy körültekintéssel készítették elő jövőendő hivatásukra, nagy súlyt vetve a különleges szerb viszonyokra. A tanfolyamokat végzett hallgatók a gyakorlati életre előkészítve igen jól váltak be, hogy úgymondjam, tudtak a szerb nép nyelvén beszélni. Ezen nemcsak a tényleges nyelvet hanem a nép lelkületét is értem. Mindazonáltal igen sok nehézséget kellett leküzdeni. Különösen hiányoztak a közellátás terén gyakorlott egyének. Tulajdonképpen a megszállt Szerbiában 1916 őszétől fogva működött csak a közigazgatás zökkenők nélkül, súrlódástól mentesen. Akkor már az új vezető egyéniségek, szakemberek érvényesíthették tudásukat.

A császári és királyi hadseregfőparancsnokság a Savoyai Jenő herceg által szervezett katonai közigazgatást, — mely évszázadokon át teljesen bevált — szerette volna életre hívni; tervét azonban több oknál fogva nem tudta végrehajtani.

Először is a megszállt területeken, a hágai egyezmény értelmében, az addig érvényben lévő szerb törvényeket kellett alkalmazni az esetleg meglévő benszüllött közigazgatási személyzet felhasználásával. Utóbbiról azonban nemigen

lehetett szó, mert a szerb hatóságok személyzete elmenekült, csak később sikerült a községek élére bennszüülött előljáróságot állítani.

A Központi Hatalmak felfogása szerint, nem volt lehetséges a szigorúan vett katonai közigazgatás, mint annakidején Jenő herceg korában a Bánságban és a határőrvidéken. Csak a vezetést sikerült teljesen katonai kézben tartani, miáltal a közigazgatás gyorsá, bürokráciától és politikától mentessé vált, főleg pedig tisztakezű volt és maradt. *A Monarchiában és a mostani háborúban annyira divatos „központokat”, részvénytársaságokat, melyek nyereségre dolgoztak és állami jogkörrel akartak működni, a katonai kormányzás a megszállt Szerbia területén nem engedélyezte, mert csak arra póltak jók, hogy a közellátási cikkeket drágítsák.*

Ha hibák fordultak elő a közigazgatásban, hamarosan segítettek rajtuk, a visszaéléseket pedig szigorúan megtorolták. Az u. n. kerületi hatóságok „Kreiskommandók” megfeleltek a határőrvidék ezredparancsnokságainak, a „Bezirkskommandók” pedig a századparancsnokságoknak. A kerületi parancsnoknak közigazgatási szakközege, mondhatni jobb keze egy-egy „Zivilkommissär”, polgári biztos volt, aki a polgári életben főszolgabíró, alispán stb. volt és így közigazgatási gyakorlattal is rendelkezett.

A katonai főkormányzásnál a „Zivil-Kommissariat”, vagyis a polgári biztos hatáskörébe tartoztak: a pénzügyi, igazságügyi, vallás- és közoktatásügyi és politikai osztályok. Ezek vezetői kiváló szakemberek voltak, kiket Magyarország becsatolt a hadvezetőség rendelkezésére.

A belgrádi katonai kormányzás igen eredményesen működhetett; neki adták meg a legnagyobb önállóságot. A vezető állásban lévő férfiak keményjellelű, alapostudású emberek voltak, úgy hogy a megszállt Szerbiában 1917-ben, de különösen 1918-ban, főleg gazdasági téren, igen szép eredményeket mutattak fel nemcsak a földművelés, termelés, hanem a bányászat, erdészet, állattenyésztés terén is. Sokkal többet exportáltak mint annakidején a független Szerbiából, emellett a nép megélhetése is jó, sőt legtöbb tekintetben jobb volt mint a Monarchiában.

A katonai kormányzás eleinte szintén büntetésekkel akarta célját elérni, a többtermelést fokozni, a drágulást megakadályozni, az árakat letörni: hamarosan rájöttek azonban arra, hogy ezt a célt jutalmakkal, serkentésekkel sokkal jobban lehet elérni.

A szerbiai katonai kormányzat nemcsak önmagát, és a megszálló csapatokat — 13 hadtáp félzászlóaljtal és a Monarchiából odatelepitett 3 gyalog- és 2 lovasezred póttétét

tartotta el, hanem még kb. 38 millió korona felesleget is mutatott ki.

A szerbiai katonai főkormányzóság jó nyomon haladt, midőn Savoyai Jenő herceg bevált közigazgatási elveit tette magáévé azoknak felhasználásával, Szerbia különleges föld- és néprajzi viszonyainak figyelembevételével vezette közel három éven át a megszállt déli területek közigazgatását.

Suhay Imre